

ÅLANDS PRODUCENTFÖRBUND

Ålands hållbara livsmedelsstrategi

2017 - 2030

Patricia Wiklund, Invenire Ab

2017-01-30

Målbild – Östersjöns gastronomiska ö är både klimatsmart och framtidsanpassad

Utgående från det bakgrundsarbete som landsbygdsutvecklaren Lena Brenner initierat inom ramen för Ny Nordisk Mat Åland och med utgångspunkt från den ekonomiska kris som många produktionsgrenar i jordbruket befinner sig i, beslöt Ålands Producentförbund att anhålla om medel från Ålands Landskapsregering för att genomföra projektet "Hållbar livsmedelsstrategi". Ålands Landskapsregeringen (Miljöbyrån och Fiskeribyran) samt livsmedelsindustrin på Åland beviljade Ålands Producentförbund medel för projektet "Hållbar livsmedelsstrategi" under tiden 01.03.2016 - 31.12.2016.

Ålands Producentförbund tillsatte en styrgrupp med uppgift att leda arbetet.

Styrgruppen bestod av:

Henry Lindström (VD för Ålands Producentförbund)(ordförande)

Åsa Dahlman(ersattes senare av Johannes Dahlman) (WJ Dahlman Ab)

Christer Söderström (Orkla)

Johannes Snellman (Ålandsmejeriet)

Fredrik Lundberg (Ålands Fiskare)

Rosita Broström (Ålands Fiskodlarförening)

Dennis Grönroos (Ålands Hushållningssällskap)

Lena Brenner (Landsbygdsutvecklare)

Sölve Högman (Jordbruksbyrån)

Ann Nedergård (Ålands Vatten Ab)

Mikael Larsson (Hållbarhetsstrateg vid Ålands Landskapsregering)

Anders Johansson (Odlarringen)

Timo Vetriö (Chipsters)

Tage Eriksson (ordförande Ålands Producentförbunds styrelse).

För att genomföra arbetet ingick Ålands Producentförbund avtal med Invenire Ab för genomförande av projektet. För Invenire Ab har Patricia Wiklund fungerat som kontaktperson och projektledare för projektet.

Rapporten presenterades av Patricia Wiklund vid ett Landsbygdsforum den 13 januari 2017 och godkändes av styrgruppen den 20 januari 2017

Ålands Producentförbunds styrelse godkände för sin del Ålands Hållbara livsmedelsstrategi den 25 januari 2017.

Enligt projektbeskrivningen skall strategin också godkännas av styrgruppen för landsbygdsutveckling vid Ålands Landsbygdscentrum, som sedan ger den vidare till Landskapsregeringen för behandling. Styrgruppen godkände rapporten den 30 januari 2017.

Ålands hållbara livsmedelsstrategi

* * * * *

MÅLBILD: ÖSTERSJÖNS GASTRONOMISKA Ö ÄR BÅDE KLIMATSMART OCH FRAMTIDSANPASSAD

På Åland är havet alltid nära. Genom tiderna har den åländska livsmedelsproduktionen levt i samklang med havet och naturen. Östersjön har således varit ett viktigt skafferi för ålänningarna, säkrat överlevnaden och gett en myckenhet av råvaror. Efter hand har havets rikedomar kompletterats med mat från åkermarkerna, som genom ihärdigt brukande vuxit i areal och förbättrats i skörd. Skogen har också gett sitt i form av bär, svamp och betesmarker.

Hållbar utveckling är utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov. På Åland vill man även i framtiden producera kvalitativ, god och smakrik mat och dryck – på ett hållbart sätt.

Tack vare tidigare satsningar har Åland idag ett mångsidigt jordbruk, ett modernt vattenbruk, ett ambitiöst mathantverk och ett exportinriktat livsmedelskluster. Men nya utmaningar väntar. Frågor kring hushållning av resurser, slutna kretslopp, klimatanpassning, rent dricksvatten och fossilfria lösningar är alla essentiella ingredienser för klimatsmart och framtidsanpassad produktion och konsumtion – en nödvändighet för vår planets välmående och mänsklighetens överlevnad.

Sättet att producera mat på håller på att förvandlas i grunden – de globala utmaningarna finns starkt närvarande och utmanar den åländska matproduktionen. Hållbarhet – miljömässig, social och ekonomisk – måste integreras i varje beslut och handling för att i längden upprätthålla åländsk matproduktion och möjliggöra ett hälsosamt liv för nuvarande och kommande generationer.

FÖR ÖSTERSJÖNS VÄL

På Åland vet man mycket väl att hur man behandlar miljön påverkar hur den behandlar oss. Idag påminns vi dagligen om Östersjöns försämrade tillstånd. Grumligt vatten, igenvuxna vikar, blågröna algbloomningar och stim av mörtfiskar är alla symptom på eutrofiering. För mycket belastning av näringsämnen övergöder Östersjön och mängden bara ökar till följd av klimatförändringen.

Hur vi väljer att producera och konsumera vår mat är avgörande för Östersjöns framtid. Maten och jordbruket bär på nyckeln till flera av våra mest akuta utmaningar: klimatförändringen, brutna näringskretslopp och förlusten av biologisk mångfald.

Jordbrukare, vattenbrukare, fiskare, livsmedelsproducenter och företag vet att det är hög tid att gå samman och vidta åtgärder för att bidra till livsmedels säkerheten, hämma klimatförändringen och på alla sätt minska miljöbelastningen för att inverka positivt också på Östersjön och dess framtid. En strandlinje mot hav som totalt mäter 17 969 km är ett element som gör Åland unikt. Samtidigt erbjuder detta samma element en naturlig plattform för samarbete, integration och utbyte mellan livsmedelsproduktion på land och i hav.

KONSUMENTENS SJÄLVKLARA VAL

I en idealvärld behöver konsumenten inte tänka på om hens produktval är hållbart eller inte, då utbudet består endast av hållbara alternativ. Så långt har vår värld dock inte kommit, trots att utvecklingen på många håll är på väg i rätt riktning. För att hjälpa konsumenten att göra hållbara val, måste producenterna se till att de hållbara alternativen är lätta att använda, tillgängliga, åtråvärda, prisvärda och en naturlig del av en annars också hållbar livsstil.

Producenterna kan locka fram den hållbara konsumenten i oss alla genom att göra de hållbara produkterna tillgängliga och mainstream. Konsumenten skall kunna lita på att den som saluför produkterna har säkerställt, tagit i beaktande, och åtgärdat alla komplicerade och mångfasetterade hållbarhetsrelaterade frågor. Då konsumenten väljer sina produkter skall hen kunna göra det bekymmerfritt och med gott samvete.

Det finns givetvis många konsumenter som redan idag själva är förändringsagenter och visar vägen för hållbar utveckling. De äter mera grönt, varierat, lokalt och enligt säsong. De satsar på god, smaklig och hälsosam mat. Samtidigt minskar de sin totala köttanvändning och favoriserar mera kvalitativa produkter, i vilka ursprung och djurens välmående prioriterats. De använder sig mera av alternativa proteinkällor med mindre fotavtryck. Främst

av allt minskar de på matsvinnet – den främsta åtgärden en konsument kan göra idag för att minska växthusgasutsläppen från sin egen matkonsumtion.

Dessa konsumenter är den hållbara livsmedelsproduktionens bästa samarbetspartners, de etablera nya konsumtionsmönster, förändrar attityder, skapar kreativa lösningar och visar vägen genom att statuera exempel. I alla led gäller det att stödja konsumentens hållbara val och driva en klimatsmart verksamhet. Hur kan du uppmuntra konsumenterna till en livsstil som gagnar såväl den egna hälsan och miljön som samhället i stort?

Åland har en stark konsumentbas i närområdena på både svenska och finska sidan. Hemmamarknaden kan definieras som ett band över Östersjön med Stockholm-Uppsala-området i väst och Åbo-Helsingfors-axeln i öst. Det finns en konsumentbas på flera miljoner invånare att betjäna och inspirera till att bli förändringsagenter för hållbar och klimatsmart mat.

RESAN HAR BARA BÖRJAT

Att jobba med hållbarhet i kärnan av verksamheten är som att ge sig ut på en stor resa. Man definierar startlinjen, målen sätts upp. Arbetet kommer igång. Ibland handlar det om enorma kliv framåt, ibland består processen av många små och konkreta steg och åtgärder. Varje gång målen uppnås, sätts nya mål upp. Hållbarhet är ett rörligt mål som bör uppmärksammas konstant, speciellt på grund av de klimatrelaterade aspekterna och hur vår relation till våra ekosystem förändras. Det finns alltid en ny nivå att sträva efter, nya åtgärder, nya hinder att övervinna, utmaningar att tackla.

På Åland vill man producera mat även i framtiden, men hur? Vilka produktionsinriktningar skall man välja? Hur skall man bäst hushålla med mark, vatten, växtnäring, energi och genpooler? Vartåt kommer de politiska besluten att styra? Vilka blir framtidens aktörer i livsmedelskedjan och hur skall hela livsmedelsproduktionen anpassa sig till ett kretsloppstänk i den starkt växande cirkulära ekonomin?

Klimatfrågan och framtidsanpassningen går som en röd tråd genom strategin. Åland behöver en livsmedelsproduktion som är fullt anpassad till planetens gränser. Ett framtidsanpassat livsmedelssystem eliminerar sin andel utsläpp, omvandlar sina sidoströmmar till mervärde, minskar sitt beroende av fossila bränslen, sparar med vatten och minskar sitt beroende av konstgödsel som är energikrävande och miljömässigt ohållbart att producera.

Systemförändringen är igång och vi har knappast svaren på alla frågorna än. Det är den verklighet vi får lära oss att leva i. Vad vi vet är att den nya utmanande och rörliga världen kräver av oss både strategisk och kreativ förmåga, samt innovationskapacitet som aldrig förr.

Att skapa en hållbar produktion och konsumtion kräver stora förändringar i attityder och beteendemönster – hos alla aktörer: myndigheter, producenter, företag och enskilda individer.

Man behöver nya samarbeten och annorlunda affärsmodeller. Nya sätt att tänka och agera. Man måste våga utmana det nuvarande och fråga sig om man kunde göra saker och ting annorlunda – eller helt enkelt bara så mycket bättre?

BLOMSTRANDE FRAMTID

En positiv attityd gentemot förändringar bär långt. En attityd där man ser möjligheter i varje utmaning är värdefull. Man skall inte vara rädd för att utmana *'business as usual'*. Det finns enorm kraft i handling som skapar systemförändring, i tydlig kommunikation och tydliga budskap, i förmågan att se på framtiden med en optimistisk och strategisk blick. Risker skall inte undvikas – komplexa och ihopkopplade globala risker är det nya normala. Därför skall vi odla fram ett beteendemönster där man är proaktiv, inkluderande och engagerande, och inte ett där man reagerar först då kriser slår till. Skillnaden mellan vad som är en risk och en möjlighet ligger i hur fort du upptäcker den.

Charles Dickens skrev i boken *Två Städer* 1859:

”Det var den bästa av tider, det var den värsta av tider, det var en tid av vishet, det var en tid av dumdristighet, det var en epok av tro, det var en epok av skepsis, det var Ljusets säsong, det var Mörkrets säsong, det var hoppets vår, det var förtvivlans vinter...”

Det är en tid för möjligheter till att lära sig nytt, skapa tillsammans, göra innovationer över branschgränserna. Trots de stora utmaningarna har möjligheterna för förändringar aldrig varit bättre.

Förutsättningarna för lönsammare verksamhet och marknadstillväxt finns. Bakom varje hotbild och utmaning finns en flora av möjligheter. Målbilden är en säkrare, smartare och grönare livsmedelsproduktion som ger positiva ringar på vattnet i hela samhället.

Det är dags att omvandla drömmar till konkreta åtgärder och det finns ett viktigt jobb att göra. Det behövs ett livsmedelssystem som är skyddande och respektfullt för biodiversitet och ekosystem, som är kulturellt acceptabelt och tillgängligt, ekonomiskt rättvist, näringsmässigt tillräckligt, säkert och hälsosamt, och som optimerar naturens och människans resurser.

STRATEGINS BYGGSTENAR

Strategins utgångspunkt är ”Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland”. Utgångsläget för formandet av strategin har varit målsättningen att producera högkvalitativt livsmedel åt så många konsumenter som möjligt från så närproducerade råvaror som möjligt. Målsättningen är att via cirkulation och innovation, även öka självförsörjandegraden av insatser. Ju mer vi kan basera produktionen på lokala och förnyelsebara resurser, desto robustare och mera klimatanpassad är livsmedelsproduktionen.

En annan viktig utgångspunkt har varit att använda näringsämnen rätt, öka precisionen och optimera balansen. De cirkulära modellerna är i fokus. Även samverkan med naturens processer är viktig - på vilka sätt kan man komma närmare en cirkulärt organisk, samt biologisk produktion med minimal kemikaliebelastning?

Målet med detta dokument är att identifiera tydliga spjutspetsar där Åland har möjlighet att positionera sig på ett unikt och konkurrenskraftigt sätt. Spjutspetsarna kräver samordning, koordinerade satsningar och strategisk prioritet.

Spjutspetsarna är:

1. INDUSTRIELL SYMBIOS KRING CIRKULATION AV NÄRINGS-ÄMNEN
2. CIRKULÄR BLÅ EKONOMI
3. FÖRBÄTTRANDE AV JORDHÄLSA
4. BIODIVERSITET, LEVANDE LANDSKAP OCH BETANDE DJUR
5. GASTRONOMISK Ö VÄRD ATT BESÖKA

De fem spjutspetsarna förstärks av tre tvärgående teman som utgör de grundläggande verktygen för strategins förverkligande.

Dessa är:

- A. Projektering, försökskultur och pilotprojekt
- B. Certifiering - bevisföring, mätbara framsteg och trovärdighet
- C. Säljarbete, värde-erbjudanden & marknadsföring

De kompletteras av en infrastrukturförstärkande helhet under benämningen:

- D. Lagstiftning, optimering av styrmedel & koordination av stödresurser

Bild: *Strategins spjutspetsar och tvärgående teman*

De olika spjutspetsarna och tvärgående teman presenteras var för sig. De olika helheterna är starkt sammankopplade till varandra och skapar synergieffekter genom samverkan. T.ex. frågor som ökat självförsörjande av insatser, ökad ekologisk produktion, vattenhushållning, kundcentrering och varumärkesbyggande tangeras i de olika spjutspetsarna. I aktivitetsprogrammet för livsmedelsstrategins implementering kommer spjutspetsarna att konkretiseras genom åtgärder och projekthelheter.

För att de nämnda spjutspetsarna skall kunna utvecklas och förverkligas, kommer det att krävas:

- Kraftig kompetensutveckling inom frågor rörande klimatsmart livsmedelsproduktion och cirkulär ekonomi
- En stark koordination och samordning kring de blå och gröna resurserna (allt från arbete på myndighetsnivå till stöd- och intresseorganisationer), samt
- Ett aktivare, närmare och mera koordinerat samarbete och kunskapsutbyte med organisationer i riket, och även utanför Finland, kring frågor om cirkulation av näringsämnen och klimatsmart jordbruk

SPJUTSPETSARNA

1. HÅLLBAR NÄRINGSÄMNESEKONOMI – CIRKULÄRA BIOBASERADE AFFÄRSMODELLER OCH INDUSTRIELL SYMBIOS SÄTTER ÅLAND PÅ KARTAN

De kemiska grundämnena cirkulerar i eviga kretslopp mellan olika levande organismer och till och från icke-levande delar av jorden. De viktigaste näringskretsloppen för det globala livsmedelssystemet är syre, kol, kväve och fosfor.

En obalans i cirkulation av näringsämnen är ett av de största miljöproblemen och ses som en av de frågor där vi redan överskridit planetens gränser enligt Stockholm Resilience Center. Att överskrida planetens gränser innebär stora risker för dagens och framtida samhällen. På regionalt plan syns detta tydligt i att Östersjön lider av eutrofiering och syrebrist p.g.a. att tillförseln av fosfor och kväve flerdubblats sedan 1940-talet.

Fosfor och kväve är essentiella för allt liv på jorden. Förekomsterna av fosfor håller på att sina och den fosfor som idag bryts är av sämre kvalitet än tidigare på grund av tungmetallförekomster. Dessutom är EU till stor del beroende av fosfor som bryts i länder som t.ex. Ryssland, Marocko, Tunisien och Syrien – områden där risken för konflikter ökat under det senaste årtiondet. Det finns ett konstant tryck på att mineralgödselpriserna skall stiga. Idag finns Västeuropas enda fosfatgruva i Siilinjärvi i Finland och ägs av Yara. I spekulationer om gruvans produktionstid pratar man om ca 25-50 år med dagens konsumtion. Även kväve i form av mineralgödsel är problematiskt idag. Det produceras på ett energikrävande och miljöbelastande sätt och är starkt beroende av fossila bränslen.

I visionen om cirkulär ekonomi som ett ekonomiskt system designat för att återskapa resurser om och om igen, är näringskretslopp en viktig del. En cirkulär ekonomi speglar naturliga system där avfall från en process blir näring till en annan. Material cirkulerar i distinkta flöden – det biologiska, i vilket material är designade för att kunna återgå till biosfären utan att orsaka skada, och det tekniska, i vilket material är designade för att cirkulera med bibehållen kvalitet för att kunna bli näring till industriella processer. Ju renare dessa flöden är och ju högre kvaliteten på materialen är när de cirkulerar, ju mer värde behålls i det ekonomiska systemet. (Ellen MacArthur Foundation)

Finland har redan satt som mål att bli en central aktör internationellt inom cirkulation av näringsämnen (Sitra, 2015). Åland har möjligheten att agera på de snabba strukturomvandlingarna och **bli en pionjär och modellregion genom att starkt främja etableringen av en industriell symbios kring cirkulation av näringsämnen på Åland.** Åland kan bli en föregångare och utgöra ett viktigt genomslag för Finlands ambitioner i internationell jämförelse.

Från problem till mervärde. Åland har idag en utmaning i hur man skall hantera biomassor och avfall från livsmedelsindustrin och hushållen på ett hållbart sätt. Det finns stora förväntningar på en potentiell ny biogasanläggning, vars framtid är oklar i skrivandets stund. Samtidigt finns det tack vare denna öppna situation och vakuum nu en möjlighet att tänka i nya utvidgade tankebanor med hjälp av cirkulära ekonomiska modeller. En central biogasanläggning är viktig för den framtida hållbara livsmedelsproduktionen men den kan kompletteras med flera lösningar för mervärdesskapande. Speciellt intressant för en helhetsmässig systemlösning är att fundera på hur man även kan återcirkulera rötresten och biomassor till jordbruket för att på så sätt stänga kretsloppet. Biogaslösningen skulle då inkludera även ett följande steg i processen i form av en näringsämnesfabrik

som skulle producera t.ex. cirkulerade gödselprodukter (organiskt baserat gödsel i fast eller flytande form), markförbättrande produkter och biokol.

Förutom redan nu existerande biomassor finns det potential för mindre utnyttjade biomassor som t.ex. stallgödsel, skogens sidoprodukter, vass och slam. Säkerheten av cirkulär gödsel bör garanteras genom att massorna hygieniseras genom att de värms till över 70 grader under en viss tid. Behandlingen förstör bl.a. salmonella, E-coli, ogräsfrön och flyghavre. I alla produkter som framställs är hygien och säkerhet a och o. Även gällande kemiska substanser, läkemedelsrester och tungmetaller måste markägaren kunna vara säker på att inget skadligt tillförs markerna. På olika håll i världen, inkluderat Finland görs en hel del framsteg i att hitta lösningar för dessa frågor.

Ett industriellt partnerskap mellan industrin, jordbruket, vattenbruket och de offentliga aktörerna skulle möjliggöra giftfria kretslopp, återvinning, uthållig användning av råvaror och ökad resurseffektivitet. Samtidigt, genom nya affärsmodeller och innovationer, skulle man kunna åstadkomma nya produkter som är attraktiva på marknaden och till och med ha exportpotential. Vinningarna för Åland skulle vara stärkt konkurrenskraft, mervärde, arbetstillfällen, tillväxt och sparade resurser.

2. CIRKULÄR BLÅ EKONOMI

Havet med dess blå resurser är viktiga för Åland och är av all livsmedelsproduktion den, som givetvis är starkast kopplad till Östersjöns välmående. Det åländska fisket har under en längre tid varit pressat på lönsamhet och saknat klara framtidsutsikter. Vattenbruket har tampats med den svåra frågan om hur man skall neutralisera sina fosfor- och kväveutsläpp. Den åländska fiskerelaterade näringens vikt och betydelse lyfts ofta fram i olika sammanhang. Näringen är ytterst betydelsefull för skärgårdens livskraft, möjligheter att skapa jobb och mervärden för det lokala samhället. Nu är det hög tid för kraftigt agerande och etablerandet av en ny symbiotisk affärsmodell för hur näringen skall överleva och vara hållbar, samt skapa tillväxt och välmående.

Under denna strategiarbetsprocess har det uppkommit en tydlig synergieffekt i att lantbruket och fiskerinäringen tillsammans varit aktiva i processen och samarbetat runt många centrala frågor. Även det att lantbruket och fiskerinäringen exponerats för varandras utmaningar och möjligheter har öppnat upp för nya perspektiv och samtal.

Den fiskerelaterade näringen behöver ses genom andra linser än tidigare. Internationellt ser man stort potential i de blåa biomassorna och beskriver den som en framtidsbransch (BioMarine, 2016). Genom att applicera ett holistiskt synsätt ser man att de olika fiskerinäringarna behöver jobba tillsammans inom ramarna för en cirkulär ekonomi och cirkulation av näringsämnen. I denna modell blir även yrkesfiskaren den centrala spelaren och motorn för att kretsloppet skall fungera. Ofta ses yrkesfiskare, fiskodlare i hav och fiskodlare på land som separata och isolerade aktörer. I en cirkulär

affärsmodell är de alla nära sammankopplade till varandra och skapar synergieffekter för varandra och för andra aktörer. Man skapar inte bara mervärden utan också 'flervärden' (precis som t.ex. naturbeteskött på lantbrukssidan).

För att den åländska fiskrelaterade näringen skall vara livskraftigt och hållbart bör förutsättningarna utredas och utvecklas för följande: A) En fiskmjölsfabrik som tillverkar fiskmjöl och fiskolja av lokalt fångad strömming och vassbuk/skarpsill. Av detta kan sedan tillverkas kretsloppsfoder för fiskodlingarna. B) Nya lösningar där man med hjälp av kompensationsfiske kan stabilisera näringsbalansen i havet. C) Sätt att odla multitroft, i flerartsodlingar, där t.ex. musslor och alger filtrerar näring och tar upp näringsalter. När musslorna och algerna skördas kommer näringen upp ur vattnet och biomassan kan användas som foder eller bli del i biogas- och cirkulärgödselsystemet. När det gäller pilotprojekt angående musslor har det redan påbörjats på Åland.

I en förenklad lineär värdekedja förser yrkesfiskare och fiskodlarna råvara till förädlingsindustrin. Fiskens foder importerar från andra delar av världen och den vildfångade fisken som inte duger till människoföda används inom pälsdjursindustrin. I en kretsloppsmodell skapar yrkesfiskaren fördelar i att hen förutom råvaran till förädlingsindustrin, förser en fiskmjölsfabrik med råvara. Yrkesfiskaren kan hjälpa både de havsbaserade och landbaserade fiskodlingarna att sluta sina kretslopp av näringsbelastning genom att bedriva kompensationsfiske. Lokalt fångad fisk kan sedan användas som råvara i fiskmjölsfabriken för produktion av kretsloppsfoder. På detta vis skapas ett kretslopp i Östersjön och fiskodlingsnäringen slipper importera näringsämnen från andra världshav. Den landbaserade fiskodling förser den havsbaserade fiskodlingen med sättfisk. Alla tre produktionsinriktningar förser även andra biobaserade verksamheter med råvara i form av sidoströmmar, som t.ex. biodieseltillverkning av fiskrens. Flera samordnade affärsmodeller kommer även att uppstå efter hand den blåa bioekonomin utvecklas. Det finns rena marknadsmöjligheter i multitrofisk produktion av musslor, alger och tång, inte bara som miljöåtgärder. På olika håll ökar akvaponisk odling där landbaserade fiskodlingar kombineras med växthus. Resultatet blir att man genom stängda och effektiva, och energisnåla kretsloppssystem producerar flera olika livsmedel samtidigt. Kan man skapa nya innovationer genom att utforska andra biomassor till kretsloppsfoder? Ett intressant spår är utnyttja insekter som råvara för fodret, ett annat är att utnyttja resterna av säden som använts i bryggeribranschen, även den en proteinrik massa med goda näringsvärden (Ellen MacArthur Foundation).

3. FÖRBÄTTRANDE AV JORDHÄLSA GER FÖRDELAR

För att uppnå minskat näringsläckage från jordbruk utan avkall på produktion och konkurrenskraft är nyckeln markbördighet och jordhälsa.

Markbördighet är begreppet för en jords förmåga till att producera högkvalitativa grödor år efter år. Markbördighet innefattar hur kemiska, fysikaliska och biologiska faktorer samverkar och påverkar varandra. För att uppnå en god markbördighet måste de tre vara i balans. På flera håll i världen uppmäter man försämrad markbördighet i form av minskad mullhalt och försämrad markstruktur, som i sin tur leder till markpackning, vattenmättnad och minskad biologisk aktivitet. Nyligen publicerades även rapporten *The status of the world's soil resources* där FN för första gången sammanställer läget för världens markresurser. FN listar tio allvarliga hot, däribland jorderosion, förlust av organisk kol, näringsobalans samt förlust av biologisk mångfald i jordarna. Det visar sig att jordbruket ger upphov till tre problem: koldioxidutsläpp från marken, jorddegradering och erosion.

Mot denna bakgrund håller begreppet jordhälsa (*Soil health*) att få ett enormt genomslag internationellt. Man ser allt tydligare sambandet mellan jordhälsa, markens förmåga att binda kol och kampen mot klimatförändringen. Jordhälsa engagerar på alla plan eftersom den ger både finansiella och skördefördelar, samt fördelar mot klimatförändringen – allt i ett.

Mer hållbara, innovativa och precisa sätt att behålla och förbättra åkermarkernas bördighet blir allt viktigare. Man har börjat inse vikten av mikroorganismerna som finns i marken, i att utveckla robusta och långsiktiga växtföljder i sin odling, samt möjligheterna i att ta i bruk både gamla och nya markförbättrande, mångfunktionella och även perenna jordbruksväxter. Organisationer som Kiss the Ground, The Land Institute, People 4 Soil, Rodale Institute, World Soil Information, Soil Association och många fler arbetar för att göra frågan mera känd, ta fram forskning, best practices och nya lösningar för bättre jordhälsa.

I Sverige jobbar bl.a. projekten Greppa Näringen och Odling i Balans med frågorna och på finskt håll bl.a. Järki-projektet i samordning med Baltic Sea Action Group och dess ekosystem kring cirkulation av näringsämnen.

Man ser också att detta är ett kunskapsområde där nya lösningar appliceras till praktiken i snabb takt. Många av de nya metoderna som växer i popularitet drar nytta av digitalisering, ny agroteknologi, analysmetoder i kombination av handlingsmönster som har naturen som förebild och kopierar naturens egna sätt att skapa en friskare och bördigare jord. För en god markbördighet krävs det oavsett växande gröda rätt proportion mellan markpartiklar, näringsämnen, luft och vatten. Även mikroorganismer och svampar måste trivas för att mineralisering, nedbrytning och vittring ska ske. Daggmaskarna måste trivas för att skapa rätt förutsättningar för luftning och infiltration. Likaså måste växtnäringsämnen vara tillgängliga för rötternas upptag (Greppa Näringen).

Samtidigt utvecklas nya metoder och tjänster där man med hjälp av omfattande jordanalyser och växtanalyser bestämmer markens tillstånd och med hjälp av avancerade metoder för att reglera pH och spårämnen och genom tillförsel av markförbättringsmaterial, optimerar förhållandena för tillförseln av cirkulerat organiskt gödsel för optimerad skörd (t.ex. affärsverksamheten för Soilfood i Finland).

Det finns dock mycket kvar att lära sig om hur man optimerar jordbruksproduktionen och tar tillvara på jordkvaliteten. När det gäller att etablera pilotprojekt och applicera de nya lösningarna bör det åländska jordbruket gå i bräschen. Markbördighet och jordhälsa är nyckeln till bättre ekonomi och konkurrenskraft och nyttan kommer i minskad miljöpåverkan samt effektivare utnyttjande av lantbrukets resurser och insatsmedel.

4. BIODIVERSITET, ETT LEVANDE LANDSKAP, BETANDE DJUR OCH KAMPEN MOT KLIMATFÖRÄNDRINGEN

Betande djur är en bekant syn på den åländska landsbygden och det är en av orsakerna till att Åland ännu idag har öppna landskap och en stor artrikedom. När en utomstående besöker Åland slås denna av det vackra öppna kulturlandskapet med ofta förekommande inslag av betesmarker och påminns om ett nostalgiskt jordbrukslandskap som inte mera existerar i Finland, annat än lokalt och ofta endast p.g.a. specifika miljöåtgärder och åtgärdsprogram.

På Åland finns som allmänt känt, goda förutsättningar att producera kött från nötboskap och får. Idisslare, som kan förvandla gräsets protein till människoföda, är en viktig nyckelfaktor i ett hållbart lantbruk. Boskap är också viktig i ett helhetssystem för cirkulation av näringsämnen i och med att stallgödseln bl.a. tillför ökad mullhalt och näringsämnen till åkermarken.

Flera miljöfördelar finns. I och med att en del av köttet på Åland kommer som en sidoprodukt från mjölkproduktionen är de totala utsläppen också mindre. Samtidigt är djurens förebyggande hälsovård av världsklass på Åland och antibiotikaanvändningen är låg. Detta mycket tack vare att djuren får röra på sig och vara ute. Gällande foder så växer vall bra på Åland och man kan odla den på sådan mark som inte lämpar sig till annan odling. Vall är tacksamt både för näringsämnesbalans och dämpandet av klimatförändring. Utan vall skulle mycket mera näringsämnen rinna ut i vattnet. Samtidigt binder vällen koldioxid medan specifikt klöver binder kväve. Vallar plöjs mer sällan, vilket höjer mullhalten och mindre kol frigörs, vallarna blir därför viktiga kolsänkor. Det av Frankrike initierade 4 promille-initiativet tar fasta på jordbruksmetoder som lagrar kol från atmosfären i matjorden. 4 promille-initiativet har undertecknats av 25 länder och mer än 75 andra aktörer i samband med klimattoppmötet i Paris 2015, Finland inkluderat. Även i denna fråga kunde den åländska livsmedelsproduktionen gå i bräschen – och speciellt intressant blir den när man kopplar frågan till de värdefulla kulturbiotoperna som gör Åland säreget och unikt.

Naturbetesmarkerna på Åland är en värdefull resurs, för biologisk mångfald, för rekreation, för att hålla landskapen öppna och för att upprätthålla ett rikt odlingslandskap. Speciellt strandbeten, lövängar och hagmarker är viktiga för det åländska kulturlandskapet och en viktig del av bilden man vill ge av turism-Åland. Kulturlandskapen är även avgörande för vissa hotade arters överlevnad. En viktig och internationellt känd art är hökblomsternätfjärilen.

Fjärilen är ett speciellt inslag i Ålands natur. Arten, som dött ut från fasta Finland, lever i ett mycket sönderdelat landskap på Åland och är beroende av kulturlandskapet som det småskaliga jordbruket skapat. Forskare har funnit svar till många ekologiska och evolutionsrelaterade frågor inom biologin genom att undersöka just hökblomsternätfjärilen på Åland.

Än idag är kulturbiotoperna på Åland relativt allmänna, men trenden är på nedgående och arealen minskar. Det är viktigt att bryta trenden förrän det är för sent. Betesmarkerna i kombination med betande boskap är en underutnyttjad källa för mervärdesskapande på marknaden och en så gott som outnyttjad möjlighet för åländsk köttproduktion.

I och med klimatfrågorna blir allt viktigare även för konsumenten, finns det mycket möjligheter i betesdominerande produktionssystem av kött. Med hjälp av sina speciella kulturbiotoper och artrika naturbeten borde Åland starkt positionera sig som en producent av naturbeteskött, som rankas av WWF i både Finland och Sverige som det miljövänligaste alternativet (WWFs köttguide).

Det finns många mervärden att ta fram med hjälp av naturbetesmarker. De ger ökad djuromsorg, de främjar biologisk mångfald, bidrar till ett renare hav och fungerar som kolsänka i kampen mot klimatförändringen. Genom en koordinerad affärssatsning kunde köttproducenterna marknadsföra naturbetesköttet till både turismnäringen på Åland och konsumentnärmarknaderna i Sverige och Finland – och varför inte även till andra exportmarknader.

På den finska marknaden har uppstått något av ett tomrum i frågan kring naturbetesprodukter. Under åren 2012-2013 togs kriterierna för produktion av naturbeteskött i Finland fram i samband med ett 4-årigt METSO finansierat program. Inspirationskällan var Sverige där det säljs mer än 400 000 kg naturbeteskött om året. En arbetsgrupp som bestod av Finlands Färförening, Pihvikarjaliitto (förbundet för biffkouppfödare) och WWF arbetade fram ramverket men sedan kom man inte vidare då följande projekt skulle upprättas för att utveckla ett certifieringssystem. På flera håll har man efter det försökt hitta lösningar för hur frågan kunde drivas vidare utan större framgång. Den åländska köttproduktionen och -förädlingen har en mycket lovande marknadsmöjlighet i att axla frågan kring naturbeteskött och skapa sig en helt unik position på en redan delvis bearbetad marknad.

Det som är viktigt för att naturbetessatsningar skall lyckas är att myndigheterna och stödorganisationerna stimulerar och underlättar naturbetesuppfödning av djur. Man bör understöda markbyten, betesavtal och arrenden av andras naturbetesmarker, samt erbjuder offentlig mark till förfogande. Regelverket kring naturbeten bör även förenklas och det behöver förtydligas vilka strategiska riktlinjer som gäller. Attraktionen för betesdrift bör skapas både genom stödåtgärder och bättre marknadspris. Uppfödning av ursprungsraser bör uppmuntras för att öka mångfalden även på detta sätt.

Det finns även möjligheter till främjandet av naturens mångfald och vattenskydd i jordbruks- och skogsmiljöer i samband med att

rekreationsmöjligheterna tas i beaktande. Man kan på nya och aktiva sätt kombinera turism, biologisk mångfald och vattenvård. Praktiska exempel på detta är att utveckla besökspaket där turister får bekanta sig med kulturbiotoper och betesdrift, där jordbrukarna via etablering av viltåkrar och skyddsremсор skapar goda förutsättningar för vilt att trivas för att senare utnyttjas i jaktsammanhang, eller där jordbrukare och fiskare samarbetar om gäddfärmer för att samla upp näringsämnen och samtidigt förbättra gäddynglens överlevnadsmöjligheter.

5. EN GASTRONOMISK OCH HÅLLBAR Ö VÄRD ATT BESÖKA

Den åländska hållbara livsmedelsproduktionen skall i framtiden vara en viktig tillgång i att skapa Ålands attraktionskraft som både arbetsfält för pilotprojektverksamhet och som besöksdestination. En regions mat och dryck berättar något om dem som bor och verkar där. Som en hållbar matregion kommer Åland inom kort kunna visa upp unika helheter kopplade till miljö och klimat, djurvälstånd och förädling och gastronomi.

Konceptet kring en gastronomisk och hållbar ö är också ett verktyg för att sätta kunden i centrum. Åland skall vara unikt och lockande både för personer med ett stort matintresse och som gärna har maten som mål när de reser, precis som för personer med ett stort professionellt eller personligt engagemang i frågor som handlar om hållbarhet, cirkulär ekonomi och framtidslösningar.

Utveckling tar tid. Under det senaste decenniet har Åland etablerat sig som en gastronomisk region genom konsekvent och ihärdigt arbete. Genom satsningar och utvecklingsprojekt, samordning och samarbete har man kommit till en punkt där regionen börjat få erkännande både nationellt och internationellt för sina smaker och entreprenörer. Ju mera man lär sig att arbeta med både *terroir* och *merroir*, desto intressantare blir Åland som destination. *Terroir* kan översättas till platsens känsla och dess specifika egenskaper. *Terroir* beskriver hur produkter från en viss region smakar. Det innefattar påverkande faktorer som t.ex. jordmån, väderförhållanden, sorter och tekniker. På senare tid har man även applicerat ordet till specifika havsrelaterade karaktärsdrag och då används nyordet *merroir*.

De åländska producenterna har en skatt i öns historia, i ursprungraserna och -sorterna, i kulturlandskapet, i de traditionella metoderna och recepten, och i sättet att modernisera gammalt till trendigt nytt. Satsningar kring upplevelsehelheter som Skördefesten och kulinariskt kunnande som Mathantverk är livsviktiga för att helhetsbilden av ett hållbart åländskt livsmedelssystem skall stärkas och locka besökare till Åland. De är limmet som fäster konsumenterna till den totala åländska livsmedelsproduktionen. Satsningarna på mathantverk har också öppnat upp nya kanaler och affärsmodeller för mindre producenter som vill pröva på alternativa vägar för sin produktion. Det ger dem nya möjligheter att diversifiera och nischa sin

produktion, samtidigt som de kan utveckla försäljningsätt som är kundnära och kundcentrerade.

Den exporterande livsmedelsindustrin har flera marknadsmöjligheter i att tydligare koppla sin produktion till destinationen Åland. Det finns sätt att skapa helhetsupplevelser för kunderna så att de får flera kopplingspunkter till produkterna. Smak, unikheter och identitet och positiva upplevelser det är vad gastronomiska regioner handlar om. T.ex. kan konsumenterna lockas till Åland via Skördefesten, för att där i samband med den besöka livsmedelsförädlarens unika upplevelsetjänst, till att sedan återvända till sin hemort och köpa producentens produkter i sin närbutik. Genom att tydligare sluta denna cirkel kan livsmedelsförädlarna hitta helt nya lönsamma helheter där man på ett kostnadseffektivt sätt skapar kundlojalitet och kundinteraktion, som annars är kostsamma och svårhanterliga helheter att bygga upp.

Idén om att ha en geografisk utgångspunkt som ett sätt att skapa mervärde för livsmedel med unika, geografiskt betingade egenskaper är lika aktuellt idag som i tiderna när t.ex. det franska klassificeringssystemet *Appellation d'origine contrôlée* (kvalitetsgaranti för franska viner som säkerställer växtplats, sort, odlings- och framställningsmetoder) uppfanns i början av 1900-talet. Dagens klassifikations- och igenkänningssystem kan förutom geografi och traditioner, även inkludera klimatsmarta lösningar. Sätt att förmedla äkthet, spårbarhet och ursprung är grunden i att bygga upp varumärkessystem som hjälper aktörerna att profilera sig gentemot konkurrensen.

TVÄRGÅENDE TEMAN

BEVISFÖRING, MÄTBARA FRAMSTEG OCH TROVÄRDIGHET

För att Åland skall kunna leverera bevis på att dess livsmedelsproduktion är hållbar och klimatsmart behövs förutom välsmakande produkter och välfungerande kommunikation, även trovärdiga och oberoende 3.parts verifiering. Det finns flera olika standarder som kan vara aktuella för de åländska företagens verksamheter.

Olika kunder har olika behov, men inköpare förlitar sig i allt större grad på certifieringsprogram för bättre riskhantering, för att kunna försäkra sig om att den egna verksamheten fyller utsatta kvalitets- och hållbarhetsmål, samt för att skapa sig differentieringsmöjligheter på marknaden. Certifiering som sker under ackreditering ger trovärdighet. Det gör att både säljare och köpare av certifierade produkter kan känna sig trygga. Som producent har man ett verktyg för att göra sig jämförbar. Genom certifieringen får företaget kraftfulla argument vid försäljning av sina produkter och kunden ytterligare mervärden.

Hur man kommunicerar kring sina ambitioner, framsteg och till sist, certifiering, är avgörande för hur bra en investering i en standard är – om man bara certifierar sig utan att bygga in det i företagets mervärdeskapande och försäljning, blir hela arbetet endast till en kostnad och extra arbete för alla involverade parter.

Vägen till en full ackrediterad certifiering kan ta tid och bero på vilken aktörens utgångspunkt är. Huvudsaken är att aktörerna börjar utvecklingsarbetet för att följa standarden och kontinuerligt utvecklar sin kapacitet. Flera certifieringsprogram ger även möjligheter till olika nivåer och moduler. Företagen kan välja själv vilken inriktning, modul eller nivå verksamheten skall certifieras efter. Exempel på detta är IP Sigill som har en omfattande certifieringsprogram för så gott som alla livsmedelsproduktionsinriktningar. Viktiga områden inom deras certifiering är förutom livsmedelssäkerhet även djursorg, biodiversitet, energieffektivitet och miljöansvar. Certifieringen kan ske stegvis.

De olika certifieringsåtgärderna bör vara frivilliga, men samordnas inom en gemensam struktur för att hjälpa företagen att kommunicera sina nyckelfrågor inom hållbarhet, lägga mål och regelbundet rapportera sina framsteg i att nå kortsiktiga- medelsiktiga- och långsiktiga mål. Obunden och verifierad kommunikation bör finnas tillgänglig i en gemensam marknadsförings- och kommunikationshelhet.

Den gemensamma satsningen är även viktig för att främja de bästa metoderna, implementeringarna och rapporteringarna. De huvudsakliga uppgifterna är att demonstrera och lägga fram bevis för de enskilda aktörernas åtagande, samt förbättra Ålands rykte som en föregångare inom klimatsmart och framtidsanpassad livsmedelsproduktion och -konsumtion.

Det som behöver skapas är en tydlig struktur för hur man jobbar med denna fråga, samt att man gör ett grundligt arbete i att sätta 0-strecket, d.v.s. baseline som alltid är a och o i hållbarhetsarbete. Man bör ha en tydlig bild av varifrån man startar och sammanställa data och information som sedan kan användas som jämförelse när man efter åtgärder mäter på nytt.

Viktiga områden som de olika certifieringsinitiativen kan omfatta är t.ex.

- Energianvändning, energieffektivitet och -hushållning
- Självförsörjning av insatser
- Jordhälsa och god markvård
- Växtföljd
- Gödselanvändning
- Cirkulation av näringsämnen (fosfor och kväve)
- Växthälsa och -skydd
- Vattenhushållning, -användning och -skydd
- Djurhälsa och -välmående
- Landskapsvård och främjande av biologisk mångfald
- Avfallshantering, återvinning och avlopp
- Produktionseffektivitet
- Transporter, lagring, distribution

FÖRSÖKSKULTURENS OCH PILOTPROJEKTENS ÅLAND

Framgång i en volatil, osäker, komplicerad och svårtydd värld förutsätter kapacitet till ett strategiskt, kreativt och snabbfotat agerande. Det behövs snabb identifikation och tillämpning av innovationer, samt nya affärsmodeller och affärsverksamheter. Ett klimatsmart och framtidsanpassat livsmedelssystem på Åland byggs utifrån grunden av ett anpassningsbart samhälle.

Enligt Gupta et al (2010) är ett anpassningsbart samhälles egenskaper följande:

- **Mångfald:** Inkluderar individer med olika bakgrund och olika synsätt
- **Förmåga att lära sig:** Det finns tillit och förtroende, man har förmåga att ta upp och diskutera obekväma frågor och problem
- **Möjliggörande av individuell förändring:** Man stöttar individer att göra förändring genom att erbjuda stöd, effektiv tillgång till information och kunskap
- **Ledarskap:** Ledarskap som baserar sig på vision och som erbjuder stödande åtgärder och som föregår med gott exempel
- **Bra resursering:** Tydlighet i beslutsfattandets strukturer, makt och ansvar, förvaltande av finansiella och mänskliga resurser (som arbete och expertis)
- **Rejält styre:** Offentligt stöd, regelverk som upplevs som rättvisa och receptiva, reaktionsbenägna och ansvarsfulla.

I arbetet att ställa om till cirkulär ekonomi, är strategiska försök och pilotprojekt viktiga verktyg i processerna. Till deras natur hör att man gör något på ett nytt sätt och i begränsat omfång. Deras resultat skall även vara relevanta för större sammanhang om de t.ex. replikeras eller skalas upp. Strategiska försök och pilotprojekt skiljer sig från andra utvecklingsåtgärder i det att de förverkligas genom konkret handling, inte alltså enbart genom att utreda, kommunicera eller visionera.

Strategiska försök är viktiga då man vill:

- Främja lärande av olika form
- Hantera risker
- Etablera nya nätverk, handlingsätt och kompetens, som kan vara till nytta även utanför själva försöket och i bredare sammanhang
- Skapa konkreta uttryck och artikulera visioner eller nya alternativ. Det är ett sätt att göra det konkret och greppbart och det skapar en grund för storytelling och engagemang
- Hantera komplicerade, mångbottnade och laddade frågor som annars kan vara svåra att närma sig, eller skapa allmän diskussion och synlighet för frågorna

För att implementerandet av de helheter som räknats upp i denna strategi skall förverkligas framgångsrikt är det viktigt att det upprättas en försökskultur på Åland. En försökskultur är en social miljö där man uppmuntrar till agerande och försök och accepterar de egenskaper ett försök har, dvs. flyktig planering och stor risk att misslyckas. En fungerande försökskultur sprider inspiration, uppmuntrar individer att agera, 'skapa verkstad' och initiera nya försök och pilotprojekt. Ett samhälle med stark försökskultur erbjuder flera verktyg som sporrar till innovation, tar bort hinder, ökar förmågan att hantera halvfärdiga helheter och osäkerhet, och visar att försöksdominerande arbetsformer är allmänt i bruk på olika nivåer och sammanhang i samhället.

De strategiska försökens och pilotprojektens möjligheter:

- Testande av idéer: mångsidig feedback och bevis snabbt och effektivt
- Förtydligande av abstrakta idéer och konkretisering via erfarenhet
- Enskilda försök som länkas samman till en större helheter hjälper i utmaningen att förstå större helheter
- Genom att koordinera försök kring specifika teman ger det en bas för att utveckla nätverk och uppmuntra till nya kontakter
- Försöken visar på konkreta och relevanta frågor för individen.
- Genom kommunikation uppnår man stor genomslagskraft, speciellt om man samordnar pilotprojekten under gemensamma teman
- Uppmärksamhet och synlighet ger motivation att fortsätta
- Tröskeln att pröva på nytt är låg
- Skapar bra bas för storytelling och ökande av attraktionskraft
- Ger en hävstångseffekt för att utveckla lösningarna vidare

De strategiska försökens och pilotprojektens risker:

- Man förlitar sig för mycket på enskilda försöks resultat och tolkar resultaten fel
- Man saknar förmågan att acceptera misslyckanden
- Man misslyckas i att föra samman de viktigaste aktörerna och påverkarna
- Man misslyckas i att skapa en öppen atmosfär som accepterar många olika infallsvinklar
- Man har inte förmågan att underlätta och igångsätta försöken
- Man har inte förmågan att skala upp och flytta över kunskap från försöken till större sammanhang
- Det uppstår intressekonflikter
- Man har inte kommunikationskunskap

Åland har potential att bli en mycket attraktiv destination och hemmabas för försök, demonstrationer och pilotprojekt relaterade till cirkulation av näringsämnen. Tack vare Ålands läge, kompakta och avgränsade geografi, småskaliga och integrerade samhälle, finns det bra förutsättningar för olika teknologiföretag, serviceföretag och forskningsenheter att etablera sina försök och pilotprojekt på Åland.

Som en del av implementerandet av livsmedelsstrategin behövs en organisation som

- kartlägger, följer upp och koordinerar finansieringsmöjligheter
- involverar aktörerna och intressenterna och skapar en mötesplats för idé och kunskapsutbyte
- etablerar en flexibel och lätthanterlig administration och projektorganisation
- möjliggör och upprätthåller en effektiv och slagkraftig kommunikations- och marknadsföringsfunktion
- erbjuder expertis och evaluering, samt vid behov tekniska lösningar
- erbjuder stöd i juridiska och lagstiftade frågor, samt myndighetslotsning
- erbjuder stöd i affärsutveckling och kompetensutveckling
- skapar förutsättningar och underlättar försöksprocesserna
- förmedlar kontakter och ger tillgång till nätverk
- upprätthåller en kunskapsbank relaterad till försök och pilotprojekt, samt ger råd och förslag till praktiska lösningar, erbjuder skolningspaket, kontakter till experter och information om fördjupande källor
- sköter om informationsspridning till samhället

För att de cirkulära modellerna skall kunna etableras på Åland behövs långsiktighet och en konsekvent satsning. Det bör ges tillräckligt med resurser och tid för att de nya handlingsmönstren skall etableras och mogna. Istället för att bedriva många splittrade korta projekt är det viktigt att satsa på ett långsiktigt och strategiskt projekt med det ambitiösa målet att skapa ett klimatsmart och framtidsanpassat livsmedelsystem på Åland, byggt på principerna av hållbarhet och cirkulär ekonomi.

VASST SÄLJARBETE GÖR KUNDEN FÖRTJUST I DE ÅLÄNDSKA PLANETSKÖTARNA

En viktig målsättning med livsmedelsstrategin är att primärproducenterna skall få bättre betalt och uppnå bättre lönsamhet i sin verksamhet.

I strategin läggs fokus på att se möjligheterna, hitta vägarna och samverka och kommunicera för att mervärden i hållbart producerad åländsk mat skall tas till vara. Strategin identifierar de spjutspetsar som ger förutsättningar att göra bra affärer och skapa tillväxt. Men den avgörande nyckelrollen i framgången spelar den, vars uppgift det är att ta betalt för mervärden.

I strategisk marknadsföring knippas mervärden och fördelar ihop i en bukett till något som kallas för ett värdeerbjudande. Det beskriver alla fördelar en kund kan förvänta sig av dina produkter och tjänster. Ett värdeerbjudande svarar på kundens fråga ”varför skall jag välja din produkt?”. Målet med ett värdeerbjudande är att väcka köplusten och övertyga kunden om att värdet på produkten är större än själva priset på produkten.

Ett värdeerbjudande kan struktureras upp i detalj. Då består det av två helheter -en värdekarta och en kundprofil - och en passform mellan dem som

ger det optimala värdeerbjudandet. Kundprofilen beskriver den specifika målgruppens egenskaper. Det handlar om jobb och uppgifter som kunden försöker klara av, vinnningar hon försöker uppnå och fördelar hon vill ha, samt även nackdelar, d.v.s. resultat hon inte önskar sig, risker och hinder som står i hennes väg då hon försöker göra sina uppgifter. Värdekartan i sin tur består av alla de produkter och tjänster som värdeerbjudandet byggs runt, samt hur dessa skapar fördelar och lindrar motgångar i kundens jobb. (Osterwalder et al, 2014)

Den åländska livsmedelsproduktionen har mycket begränsade förutsättningar att klara sig i ett marknadsspel som huvudsakligen baserar sig på pressade marginaler och låga priser. Givetvis är produktionseffektivitet, resurssnålhet och optimering en förutsättning för vilken verksamhet som helst idag, men den åländska livsmedelsproduktionen måste profilera sig tydligt på marknaden genom mervärden. D.v.s. genom att sälja exklusiva produkter och erbjuda bra service – med byggstenar som fokus på identitet, ursprung, kvalitet, hantverk, hållbarhet, prestanda och design. Det gäller att göra värdeerbjudandet relevant för kunden. För den medvetna konsumenten som vill göra hållbara konsumentbeslut skall de åländska livsmedelsprodukterna ge funktionella fördelar, men även förtjusning, prestige och symbolstatus.

Ett ofta förekommande motargument mot mervärdesprodukter är att produkten blir för dyr och inte går att sälja. För många säljare är priset det stora orosmolnet vid en förhandling, trots att kunden ofta är beredd att betala mer än förväntat. Att komma över sin rädsla är därför nödvändigt för att få ut det fulla värdet av en affär. Det gäller att kunna sälja rätt och att lära sig att förhandla.

Att bli köpbar handlar om kommunikation, relationer och nytta, men också nyfikenhet, detektivarbete, genomtänkt strategi, klara mål och handlingskraft. De åländska livsmedelsaktörerna bör bli vassare på försäljning. Steg 1 är att övervinna sin rädsla, steg 2 är att lära sig empati och sätta sig in i köparens situation och steg 3 är att vara stolt över att ta ut rätt pris för sitt värde.

Primärproducenten har tre verktyg i att öka sin lönsamhet: A) Minska på sina produktionskostnader; B) Se till företagen de äger eller har intressen i blir världsklass på försäljning och mervärdesskapande; C) Att själv utveckla nya innovativa affärsmodeller där man är i direkt kontakt med konsumenten. Då gäller det att bygga upp och vårda egna relationer med slutkunden och erbjuda dem produkter, tjänster, eller möjlighet till delaktighet i matproduktionen.

Allmän kompetenshöjning inom försäljning, varumärkesbyggande, storytelling, marknadsföring och skapandet av nya affärsmodeller är en nödvändig livlina för att de olika aktörerna i livsmedelssystemet skall anpassa sig till framtida utmaningar och för att öka sannolikheten att bli framgångsrika.

STRATEGINS IMPLEMENTERING

VARFÖR AFFÄRSMÄSSIGA EKOSYSTEM?

Strategin innebär ett paradigmskifte och en omställning. Det behövs ett helhetsmässigt och metodiskt genomförande av förändringen och förslaget är att man på Åland implementerar ett affärsmässigt ekosystem för att stöda den förändringen.

Ett affärsmässigt ekosystem kan definieras på följande sätt:

Ecosystems are dynamic and co-evolving communities of diverse actors who create and capture new value through both collaboration and competition.

A distinctive characteristic of many ecosystems is that they form to achieve something together that lies beyond the effective scope and capabilities of any individual actor (or even group of broadly similar actors).

Källa: Deloitte

Varför ett affärsmässigt ekosystem? Affärsmässiga ekosystem är ett starkt alternativ vid följande behov:

- För att skapa omställning: Utmana de gamla tankesätten och uppmuntra till nya modeller för cirkulär ekonomi
- Samarbeta i nya former för att snabbare utvecklas tillsammans, utveckla kompetens, öka konkurrenskraft
- Utveckla nya sätt att tackla komplexa, mångfasetterade frågor i ständig förändring
- Skapa samordning, flexibilitet, nya partnerskap, nya idéer, nya kontaktytor
- Effektivare implementera kunskap, bättre och snabbare utnyttja forsknings- och utvecklingsresurser

EKOSYSTEMETS SYFTE

Ekosystemet på Åland skulle ha följande syften:

1. Att få näringsämnen i effektivare cirkulation och förbättra Östersjöns och klimatets tillstånd
2. Befrämja utvecklingen av affärsverksamhet baserad på cirkulation av näringsämnen (i hav och på land)
3. Befrämja investeringar i jordhälsa

4. Befrämja investeringar i biodiversitet, vattendrag och landskapsvård för att skapa mervärden på marknaden
5. Befrämja naturbetesprodukter och -tjänster
6. Stärka Ålands positionering som en gastronomisk destination
7. Skapa synlighet, uppmärksamhet och samsyn på frågorna om klimatsmart och hållbar livsmedelsproduktion
8. Befrämja sätt att mäta framsteg, föra fram bevis och certifiera
9. Befrämja nya modeller som ger primärproducenterna ett skäligt pris för deras arbete
10. Bygga ett varumärke och fenomen kring Ålands satsningar på hållbar mat
11. Att bli en naturlig del av Ålands näringsliv och skapa en organisationskultur som stöder och strategiska försök och pilotprojektverksamhet

DET AFFÄRSMÄSSIGA EKOSYSTEMETS ORGANISATION PÅ ÅLAND

Ett affärsmässigt ekosystem är till för sina medlemmar och ekosystemsaktörer. Men för att ett ekosystem skall kunna komma igång och etableras, behövs en handlingskraftig organisation. Förslagsvis består den av tre aktörer, Landskapsregeringen som huvudfinansiär, Producentförbundet på Åland som projektägare och aktiv intressebevakare, samt en operatörs vars uppgift det är att etablera verksamheten och aktivt arbeta för ekosystemet.

Operatörrollen har olika karaktär i uppstartsfasen och senare då ekosystemet är etablerat, därför föreslås en modell där operatören byts ut då ekosystemet är etablerat.

- **FINANSIÄR:** Landskapsregeringen
 - Vilja att utveckla ett hållbart åländskt samhälle och verkställa den åländska hållbarhetsagendan
 - Vilja att utveckla ett hållbart, cirkulärt, klimatsmart och framtidsanpassat livsmedelssystem
 - Beviljar ekosystemfinansiering
- **ÄGARE:** Producentförbundet
 - Vilja att främja de åländska primärproducenternas verksamhet
 - "Äger" spjutspetsarna och teman
 - Befrämjar verksamheten och intressebevakar aktivt i bakgrunden
 - Projektägare, administratör och rapporterar till finansiären
- **OPERATÖR:** xx och xx
 - Drivs under inkörningsfasen av en aktör som har som uppgift att bygga upp ekosystemet och dess infrastruktur. Ger över ansvaret till en annan operatör då grunden för ekosystemet är på plats.
 - Ansvarar för den operativa verksamheten av ekosystemet, igångsättandet av projekt, utvecklande av stödfunktioner
 - Förverkligar breddandet av ekosystemet, binder aktörerna och utvecklar verksamheten

- Förverkligar uppföljandet av finansieringsmöjligheter och aktivering
- Förverkligar olika evenemang och tillställningar som skapar grunden för projektidéer och pilotprojekt
- Marknadsför och kommunicerar

Det affärsmässiga ekosystemets uppgift är att på alla tänkbara sätt stärka den enskilda medlemmens förutsättningar att i samverkan med andra ta tillvara affärsmöjligheter på marknaderna och ta steg mot en fortsatt omställning till ett hållbart livsmedelssystem.

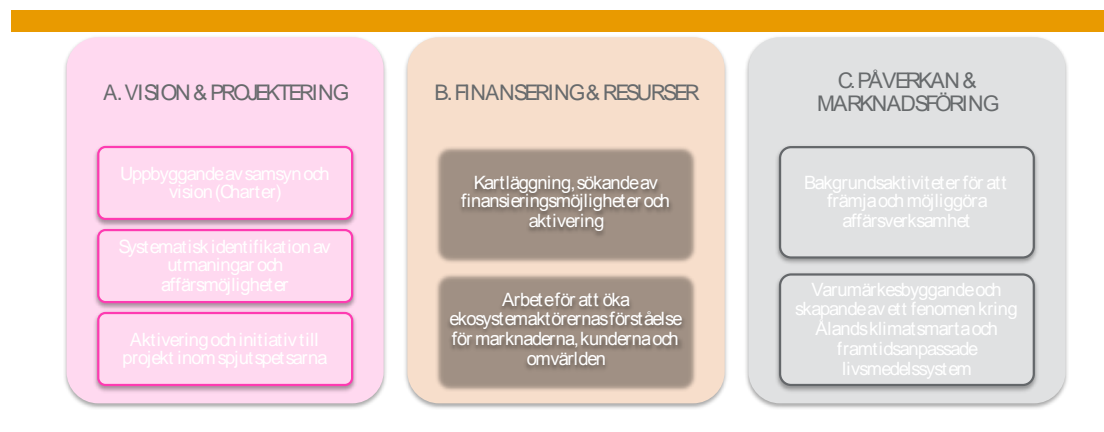

Bild: *Ekosystemets grunduppgifter*

Ekosystemet skall fungera som en synergiskapare och accelerator, främja innovation och kreativitet, samt stöda ekosystemaktörernas kommersialiseringsprocesser.

AKTÖRER I EKOSYSTEMET

Ekosystemaktörerna utvecklar innehåll för spjutspetsarna genom att etablera och driva egna projekt. Generellt sätt kan aktörerna i ekosystemet grupperas i fyra huvudgrupper:

- **Finansiärer**
 - Offentliga och privata finansiärer som vill främja det åländska hållbara och cirkulära livsmedelssystemet på Åland och förstår dess potential.
 - Exempel: Landskapsregeringen, Tekes, Östersjöfonden, privata investerare
- **Främjare**
 - Aktörer som vars stöd och plattformar problemlösarna behöver fört att utveckla sina lösningar och affärsverksamheter
 - Exempel: Mavi, Luke, VTT, Landsbygdscentrum, Baltic Sea Action Group, Ålands Fiskodlare, ...
- **Problemlösare & förverkligare**
 - Företag som utvecklar lösningar och skapar affärsverksamhet

- Exempel: IFF Nordic Ab, Petrolax, livsmedelsföretagen
- Facilitatorer
 - Aktörer som har utmaningar med cirkulation av näringsämnen, klimatsmarta eller framtidsanpassade lösningar som bör omvandlas till möjligheter
 - Exempel: Jordbrukare, fiskodlare, industri med sidoströmmar

TIDTABELL OCH IMPLEMENTERING

Översiktsskildn sammanfattar alla punkterna i implementeringen.

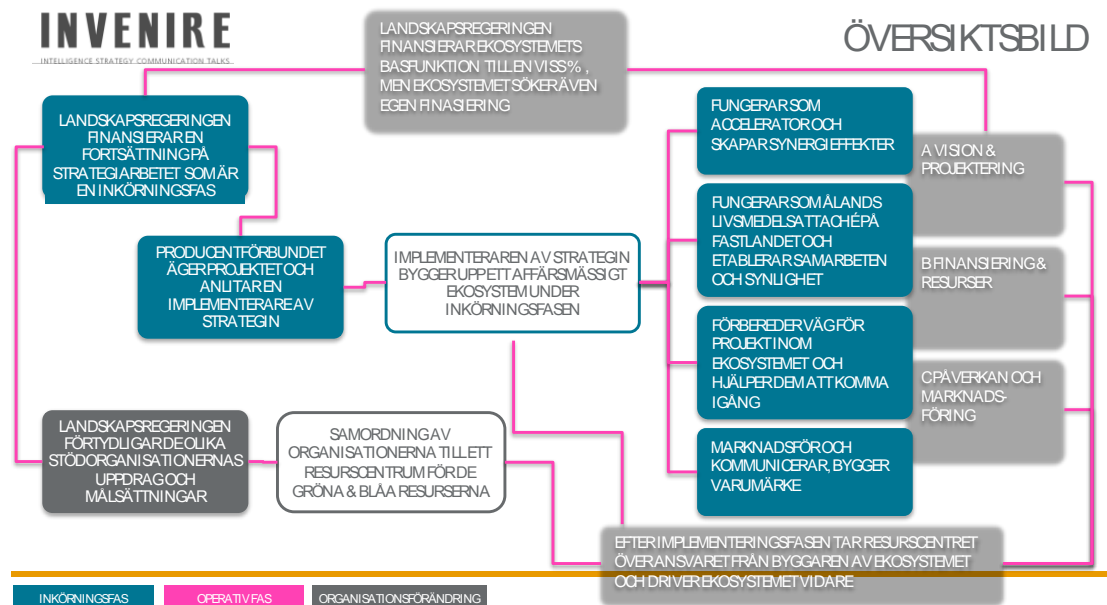

Bild: Översiktsskildn över hur strategin kunde implementeras

Tidsplanen består av en inkörningsfas och en operativ fas. Inkörningsfasen är 2017-2019. Spjutspetsarnas målsättningar är förankrade i FN Agenda 2030 och Ålands hållbarhetsagendas mål, med starkt fokus på 2030. Däremellan kommer frågan kring det följande landsbygdsutvecklingsprogrammet som startar 2021 och vars förberedelser bör påbörjas flera år innan.

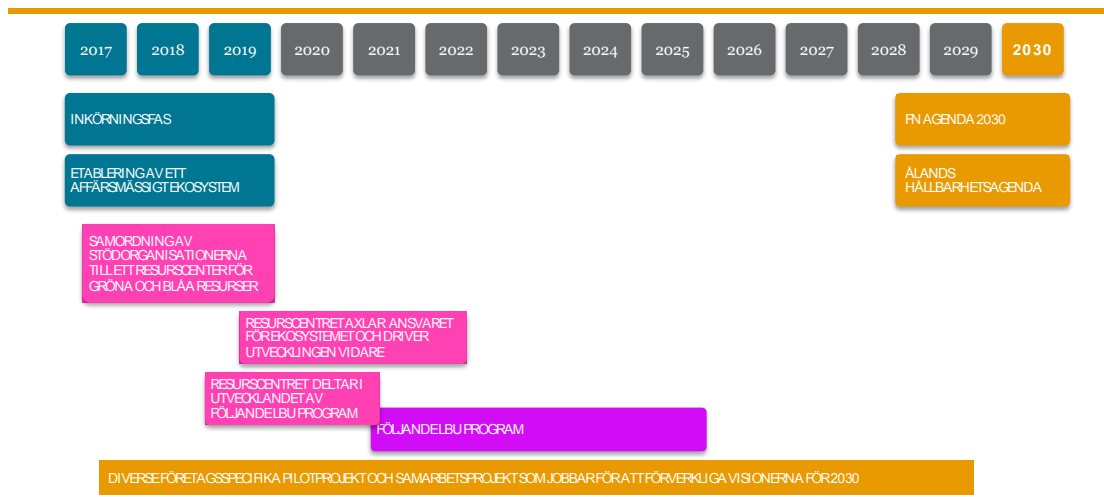

Bild: Tidsplan för strategin

Referenser:

- Stockholm Resilience Center, <http://www.stockholmresilience.org>
 Ellen MacArthur Foundation, <https://www.ellenmacarthurfoundation.org>
 Sitra, <http://www.sitra.fi/julkaisu/2016/kierrolla-karkeen>
 BioMarine, <http://www.biomarine.org>
 Greppa Näringen, <http://www.greppa.nu>
 WWF Köttguiden, <http://www.wwf.se/vart-arbete/ekologiska-fotavtryck/kottguiden/1595300-wwfs-kottguide>
 Gupta, J. et al. (2010) The Adaptive Capacity Wheel: a method to assess the inherent characteristics of institutions to enable the adaptive capacity of society. Environmental Science & Policy 13(6):459–471.
 Osterwalder et al, (2014) Value Proposition Design: How to Create Products and Services Customers Want, (Wiley)
 Deloitte, <https://dupress.deloitte.com/dup-us-en/focus/business-trends/2015/business-ecosystems-come-of-age-business-trends.html>